

SIMON HARBOE

Enghaveparken

Transformationen af et nyklassicistisk mesterværk

RESUMÉ • Enghaveparken er et særdeles velbevaret, nyklassicistisk parkanlæg på Vesterbro i København, der i 2013 blev klassificeret som værdigt til fredning. Parken gennemgår i løbet af 2017 og 2018 et større transformationsprojekt, som dels omfatter en istandsættelse og fornyelse af parkens landskabelige og arkitektoniske elementer, dels en indarbejdelse af regnvandsløsninger. Med sit dobbelte formål skal projektet være med til at løse to af hovedstadens mest presserende udfordringer: den intensiverede anvendelse af hovedstadens grønne områder, og regnvandshåndtering i tilfælde af ekstreme skybrud. De nye tiltag fjerner ikke nogen af det oprindelige anlægs bærende værdier men lægger sig som et fornyende lag på den nyklassicistiske struktur.

ABSTRACT • Enghaveparken is a well preserved, neo-classical park on Vesterbro (district) of Copenhagen, which in 2013 was considered worthy for listing. During 2017 and 2018 the park is undergoing a major transformation. This includes a restoration and renewal of the park's landscape and architectural elements, and incorporation of solutions to handle rainwater. With its dual purpose, the project will help to solve two of the capital's most urgent challenges: the intensified use of green areas, and rainwater management in cases of extreme rain. The new initiatives do not remove any of the park's original values but add as an innovative layer on the neo-classical structure.

Den særdeles velbevarede, nyklassicistiske Enghavepark på Vesterbro i København gennemgår i løbet af 2017 og 2018 en større transformation. Projektet blev påbegyndt i 2014 og omfatter dels en istandsættelse og fornyelse af parkens landskabelige og arkitektoniske elementer, dels en indarbejdelse af regnvandsløsninger.

Med sit dobbelte formål skal projektet være med til at løse to af hovedstadens mest presserende udfordringer. For det første skal parken istandsættes og fornyes for at imødegå den intensiverede

SIMON HARBOE · Specialkonsulent i Økonomiforvaltningen
i Københavns Kommune og tidligere ansat i Kulturstyrelsen. Som medarbejder
i Kulturstyrelsen udarbejdede Simon vurderingen af Enghaveparkens
bærende bevaringsværdier og var rådgiver for dommerkomiteén i arkitekt-
konkurrencen om transformationen af Enghaveparken.

simonharboe1@gmail.com

anvendelse af hovedstadens grønne områder, som den demografiske udvikling medfører. En udvikling, der med op til 10.000 nye borgere om året, lægger et betydeligt pres på de brugsmæssige krav til parkerne. For det andet skal regnvandsløsningerne bidrage til at skabe rekreativ merværdi, og i tilfælde af ekstreme skybrud skal parken fungere som et stort forsinkelsesbassin, der midlertidigt kan tilbageholde op til 24.000 kubikmeter vand fra de højere beliggende byområder mod vest.

Enghaveparken er blandt Danmarks mest betydningsfulde parkanlæg og blev i 2013 listet som en af seks 1. prioriteter, hvad angår fremtidige landskabsarkitektoniske fredninger under bygningsfredningsloven¹. Selvom parken endnu ikke er fredet, har Slots- og Kulturstyrelsen, som myndighed for de fredede bygninger og landskabsarkitektoniske værker, fulgt transformationsprojektet siden starten i 2014. Slots- og Kulturstyrelsens holdning er overordnet, at transformationen skal ske med en sådan respekt for parkens landskabsarkitektoniske og kulturhistoriske værdier, at en fredning efterfølgende er mulig.

Disse tre forhold: en generel istandsættelse og fornyelse for at imødegå aktuelle brugerkrav, krævende regnvandsløsninger og en mulig fremtidig fredning kunne umiddelbart forekomme svært forenelige. Men i tilfældet med Enghaveparken viste vinderforslaget af den arkitektkonkurrence, der blev afholdt i 2014, at løsningen netop lå i forståelsen og bearbejdningen af parkens to væsentligste, oprindelige værdier: Den sociale intention og det nyklassicistiske formsprog.

Enghaveparken – en forbilledlig kommunal løsning på et socialt problem

Enghaveparken blev anlagt i 1928 – 1929 i et samarbejde mellem stadsarkitekt Poul Holsøe, der havde den nyuddannede arkitekt Arne Jacobsen ved sin side, og Københavns første stadsgartner V. Fabricius Hansen. Etableringen var ikke uproblematisk, da den medførte nedlæggelsen af ca. 160 kolonihaver, der siden 1895 havde ligget på pladsen.² Anlæggelsen var dog påkrævet, da Københavns Kommune i 1930'erne stod over for et accelererende pres på de grønne områder, som skyldtes den vækst, hovedstaden havde oplevet siden århundredeskiftet. Den kraftige befolkningstilvækst betød, at hovedstadskommunernes indbyggertal fra 1901 til 1930 voksede fra 490.000 til 770.000 personer, og at antallet af boliger i samme periode blev fordoblet³. Vesterbro var, som datidens tættest befolkede bydel, kende-

Lufffoto af Enghaveparken. Foto: TREDJE NATUR, COWI og Platant.
Enghaveparken er mod nord, syd og vest omkranset af traditionelle karrebegyggelser, mens den mod øst er afgrænset af Enghavevej, der adskiller parken fra Enghave Plads. Parken er næsten kvadratisk, ca. 200 meter på hver led, og er udadtil skærmet af en omkransende hæk i bøg. Bag hækken er parken opdelt i et retvinklet og aksefast system af stier, hække og træækker, der deler parken i seks veldefinerede rum, symmetrisk anlagt omkring en bred midterakse. I midteraksen findes vandhave og mødeplads med tribune. Mod nord legeplads og staudehave. Mod syd boldplads og rosenhave. Sophebassinet i midteraksen er ikke oprindeligt, men blev anlagt sidst i 1940'erne. I parken findes to skulpturer, Venus med æblet af Kai Nielsen, opstillet i 1929, og Einar Utzon-Franks Ungdom, opstillet i 1952, samt flere mindre bygninger. De tæt bebyggede og trafikerede omgivelser er med til at understrege parkens funktion som Vesterbros eneste grønne, rekreative område.

tegnet ved meget få grønne områder og en overvægt af spekulative boligbebyggelser domineret af baggårdsbyggerier med små, mørke familieejligheder.⁴ Beslutningen om at etablere en ny park vest for Enghave Plads var kommunens forsøg på at imødekomme den stigende efterspørgsel på rekreative, grønne områder. Enghaveparken blev derfor allerede ved sin indvielse i april 1929 en folkelig succes. I den sammenhæng er særligt parkens legeplads interessant. Kommunen var her 10 år forud for sin tid, idet det først med Københavns Byggeslov i 1939 blev obligatorisk at etablere legepladser ved boliger.⁵

Slots- og Kulturstyrelsen har vurderet, at Enghaveparkens kulturhistoriske værdi i særdeleshed knytter sig til parken som et tidstypisk og velbevaret eksempel på et parkanlæg skabt for at løse en bymæssig og en social opgave i de tæt befolkede arbejderkvarterer. Parken er desuden et forbilledligt eksempel på den kommunale interesse for at skabe sundere leveforhold for arbejderklassen. For Slots- og Kulturstyrelsen har det været af stor betydning, at denne fortælling efter transformationen stadig er aflæselig og forståelig.

Et nyklassicistisk mesterværk.

Enghaveparken er et overordentlig velbevaret eksempel på et nyklassicistisk parkanlæg og derfor et væsentligt bidrag til forståelsen af perioden 1910 – 1930. Som stilistisk retning manifesterede nyklassicismen sig inden for byplanlægning, arkitektur og landskabsarkitektur. I sin søgen tilbage mod den klassicistiske arkitektur kan den anskues som en sidste udløber af den historicistiske periodes mangefacetterede forsøg på at finde skønheden og sandheden i historiske stilarter.⁶

Nyklassicismen var utvivlsomt et opgør med den næsten samtidige – men stærkt aldrende – nationalromantik men rummer i sin fascination af den klassicistiske arkitektur en vis grad af længselsfuld, romantisk eskapisme. Dette fik allerede midt i 1920'erne Poul Henningsen til at kritisere nyklassicismen for formalisme.⁷ Mere formalistisk og fortidig var nyklassicismen dog ikke end, at den arkitektonisk levede videre i den såkaldte "funktionelle tradition", der skulle vise sig at blive en af dansk arkitekturs største nationale og internationale succeser.⁸

Landskabsarkitektonisk søgte nyklassicismen at skabe enkle, monumentale helheder gennem en streng linjeføring og anvendelsen af rene, geometriske former. Fascination af afklarende former og rette linjer ses i Enghaveparkens gennemarbejdede grundstruktur. Den består af aksialt komponerede, retvinklede og funktionsforskellige rum, dannet og afgrænset af stier, hække og trærækker. I denne henseende er den nyklassicistiske landskabsarkitektur direkte inspireret af den samtidige arkitektur, der dyrkede en traditionel opdeling af bygningen i funktionsbestemte rum og værelser.

I Enghaveparken folder den symmetriske komposition sig ud omkring den brede midterakse med hovedindgang, vandhave, soppebassin og mødeplads med tribune. Disse er fælles fikspunkter, der sikrer balancen mellem på den ene side boldbanen og rosenhaven, og på den anden side legepladsen og staudehaven. Det nyklassicistiske formsprog ses tillige i det forhold, at parkens retvinklede stisystem er motivmæssigt gentaget i de mindre, hækomkransede særhaver. Det overordnede motiv består af en sti, der løber hele vejen rundt langs parkens omkransende hæk, og som krydses af en gennemgående sti, der forbinder de to sekundære indgange fra henholdsvis Lyrskovgade og Ny Carlsberg Vej. Dette motiv er gentaget i de to særhaver, hvor én sti løber hele vejen rundt om særhaven, der samtidig gennemskæres af to tværgående adgangsstier. Den skærmende hæk, der tydeligt afgrænser

Hovedindgangen med tromlerne af faxekalksten. Privat foto.

parkens intime rum fra de omkringliggende, tæt trafikerede gader, bidrager tillige til indtrykket af parken som en ideel, sluttet helhed, bygget op omkring et geometrisk og funktionelt rationale. Den omkringlukkede hæk og indgangenes placering understreger, at parken er beregnet til ophold og ikke – som hvis adgangen var sket gennem hjørnerne, der støder op til de trafikerede kryds – til gennemgang.

Ligesom parkens sociale formål, har Slots- og Kulturstyrelsen vurderet, at den velbevarede, nyklassicistiske grundstruktur har stor kulturhistorisk værdi og i videst muligt omfang bør bevares, såfremt parken efterfølgende skal fredes.

Parkens arkitektur

At perioden sidst i 1920'erne var en stilistisk brydningstid ses tydeligt i Enghaveparkens mindre bygninger, der varierer betragteligt i deres udtryk, selvom de alle er tegnet af arkitekten Arne Jacobsen. Bygningerne, der bestod af to boder ved hovedindgangen, to læskure og en musikpavillon, er blandt de tidligste værker af Arne Jacobsen, der ligeledes udformede parkens indgangspartier med de karakteristiske tromler i Faxekalksten og låger i smedejern.

Den istandsatte musiktribune samt det ene af de to istandsatte læskure. Privat fotos.

Illustration af vinderprojekt. Visualisering: TREDJE NATUR, COWI og Platant.

Den forsænkede multibane. Visualisering: TREDJE NATUR, COWI og Platant.
Den nuværende boldbane. Privat foto.

De to frugt- og isboder ved hovedindgangen, der blev revet ned i 1970, var oprindeligt opført i en moderne jern- og glaskonstruktion med kobberdækket tag. Begge boder bliver efter planen genopført med støtte fra Realdania.

Med støtte fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond har det været muligt at renovere de to læskure og musiktribunen. Som kontrast til boderne er læskurene opført i et lettere romantisk formsprog med irgrønne, kalkede og espalierede facader samt tagflader beklædt med træspån.

Parkens arkitektoniske hovedværk er musiktribunen, der er placeret for enden af midteraksen, modsat hovedindgangen. Tribunen består af en enkel plint med værn af støbejern, hvorpå der står en kobberdækket kvartkugle. Dennes indre er udsmykket med et relief af Aage Nielsen Edwin, som forestiller Apollon og de ni musen. Tribunen har et åbenlyst nyklassicistisk tilsnit: den symmetriske placering og opbygning, den traditionelle plint, kvartkuglen, og relieffets direkte referencer til den antikke verden.

Med en mulig fremtidig fredning in mente har Slots- og Kulturstyrelsen lagt vægt på, at de eksisterende bygninger bevares, da deres forskelligartede fremtræden vidner om periodens stilistisk-ideologiske brydninger. Det er tydeligt, at modernistisk-funktionelle tendenser er på fremmarch, men de har på ingen måde fortrængt den historicistiske forkærlighed for et stemningsmættet, dekorativt udtryk og eksplicite referencer til den klassiske verden.

Vinderprojektet af TREDJE NATUR, COWI og Platant

Vinderprojektet fra arkitektkonkurrencen er baseret på et enkelt og meget karakterfuldt princip. Princippet bevarer og videreudvikler konsekvent de geometriske strukturer i akser, stier, hække og træækker, hvilket sikrer, at det nyklassicistiske formsprog bibeholdes. Hertil kommer, at projektet fordobler de aktuelle træækker så disse – ligesom oprindeligt – får karakter af alleer. Samtidig er forslaget robuste regnvandsløsninger tænkt ud fra en udpræget rekreativ vinkel og svarer dermed præcist på opdragets sociale intention om at tilpasse parken de intensiverede brugsmønstre, som byudviklingen medfører.

Vinderforslaget gik dog imod konkurrenceprogrammets ønske om håndtering af regnvandet på overfladen, idet der etableres et underjordisk vandreservoir i rosenhaven. Ideen med reservoiret er, at

hverdagsregnets tagvand fra oplandet opsamles og udnyttes til kunstvandring i parken og til byens fejebiler. Desuden recirkuleres vandet i parkens nye, rekreative elementer, herunder i den springvandhave, der etableres foran musiktribunen.

Langs stierne og foran hovedindgangen etableres vandrender, der som en ornamentering af terrænniveauet understøtter parkens stringente, geometriske struktur og som ved større regnmængder udgør et pragmatisk vandføringssystem. Både rosenhaven og staudehaven bibeholdes som selvstændige, hækomkransede særhaver. De tilpasses dog en nutidig og mere mangfoldig anvendelse med eksempelvis et større espalier i rosenhaven samt nyt inventar i staudehaven, der omdøbes til bibliotekshaven.

Parkens karakterfulde, omkransende hæk bibeholdes, og set udefra er den stringente adskillelse af det tæt trafikerede og bebyggede offentlige rum fra parkanlægget således fastholdt. To nye indgange på langsiderne mod nord og syd gentager det allerede eksisterende stiforløb, som ses i særhaverne.

I tilfælde af kraftige skybrud kan reservoiret under Rosenhaven ikke tilbageholde alle de potentielle kubikmeter vand, og derfor transformeres den nuværende – temmeligt triste – boldbane til en 3 meter dyb, forsænket multibane med terrasserede, flerfunktionelle kanter. Multibanen vil i det daglige kunne anvendes til en række forskellige idrætsformer, mens den i tilfælde af meget kraftige skybrud fungerer som åbent opsamlingsbassin.

Forslagets mest markante skybrudssikring – og nyskabende, rekreative element – er etableringen af et dige, der løber langs parkens tre lavest liggende sider inden for den omgivende hæk. Diget udnytter parkens lette terrænfald til at skabe en form for “fejebakke”, der i tilfælde af ekstreme skybrud fungerer som et forsinkelsesbassin. Når réservoir og boldbane er fyldt, skal diget holde de sidste af de potentielle 24.000 kubikmeter vand inde i parken, indtil kloakkerne igen har tilstrækkelig kapacitet. Da diget kun skal fungere som forsinkelsesbassin i tilfælde af ekstrem regn, er der integreret en række siddepladser, vandkar, skotter og mini-sluser samt en permanent vandrende på toppen, der i det daglige får vand fra reservoiret under Rosenhaven. Diget imødekommer dermed efterspørgslen på nye og varierende funktionaliteter til parkens besøgende uden at gå imod den nyklassicistiske parks grundstruktur.

Vinderforslaget giver med sin pragmatiske og nyskabende tilgang til regnvandsløsningernes rekreative anvendelse og respektfulde

Illustration af diget inden for den omkransende hæk samt af diget efter voldsomt skybrud. Visualisering: TREDJE NATUR, COWI og Platant.

forståelse for parkens kulturhistoriske værdier et intelligent svar på, hvordan intensiveret anvendelse og klimaudfordringer kan kombineres. Desuden viser det, hvordan en historisk kontekst kan fungere som inspirationskilde til nutidig landskabsarkitektur. De nye tiltag i vinderprojektet fjerner ikke nogen af det oprindelige anlægs bærende værdier men lægger sig som et fornyende lag på den nyklassicistiske struktur. Forslaget hverken mimer eller kopierer det oprindelige anlæg men fremstår derimod som en elegant videreudvikling, der med sin tilstedeværelse i lige så høj grad fremhæver den oprindelige parks egenart og særlige kendetegn som sig selv. Hermed indfrier vinderforslaget også – ganske som i 1929 – intentionen om, at Enghaveparken skal være et socialt attraktivt og velfungerende grønt område, hvor funktionelt forskellige rum adskilt af træerækker, stier og hække giver plads til ro, fri leg, sociale arrangementer og sportsaktiviteter for såvel børn og unge som ældre.

Fakta om projektet

Bygherre er Københavns Kommune, HOFOR (Hovedstadsområdets Forsyningselskab) og Områdefornyelsen Centrale Vesterbro. Rådgiverteamet består af TREDJE NATUR, COWI og Platant. Periode: 2014 – 2018.

Noter

1. Rapport fra Arbejdsgruppen om fredning af selvstændige landskabsarkitektoniske værker, Kulturstyrelsen 2013, s. 27
2. Kirkeby, Christian og Christensen, Frantz, *Den store plads og park på Vesterbro, Enghave Plads og Enghaveparken, fra deres oprindelse frem til Metrobyggeriet på pladsen*, Vesterbro Lokalhistoriske Forening og Arkiv, 2011, s. 28.
3. Langberg, Harald, *Danmarks Bygningskultur II*, Gyldendal, København 1955, s. 190.
4. Aakjær, Svend, Lebech, Mogens og Norn, Otto, (red.), *København før og nu, Bind V*, Alfred G. Hassings Forlag, København 1950, s. 232-235.
5. Lund, Anne Marie, *Guide til dansk havekunst år 1000 – 1996*, Arkitektens Forlag, København 1997, s. 21.
6. Faber, Tobias, *Dansk Arkitektur*, Arkitektens Forlag, København 1963, s. 168.
7. Sestoft, Jørgen og Christiansen, Jørgen Hegner, *Guide til dansk arkitektur I 1000 – 1966*, Arkitektens Forlag, s. 34.
8. Millech, Knud, (red.) Fisker, Kay, *Danske arkitekturstrømninger 1850-1950*, Østifternes Kreditforening, København 1951. Faber, Tobias, *Dansk Arkitektur*, Arkitektens Forlag, København 1963.

Litteratur

- Faber, Tobias, *Dansk Arkitektur*, Arkitektens Forlag, København 1963.
- Kirkeby, Christian og Christensen, Frantz, *Den store plads og park på Vesterbro, Enghave Plads og Enghaveparken, fra deres oprindelse frem til Metrobyggeriet på pladsen*, Vesterbro Lokalhistoriske Forening og Arkiv, 2011.
- Langberg, Harald, *Danmarks Bygningskultur II*, Gyldendal, København 1955.
- Lund, Anne Marie, *Guide til dansk havekunst år 1000 – 1996*, Arkitektens Forlag, København 1997.
- Millech, Knud, (red.) Fisker, Kay, *Danske arkitekturstrømninger 1850-1950*, Østifternes Kreditforening, København 1951.
- Rapport fra Arbejdsgruppen om fredning af selvstændige landskabsarkitektoniske værker*, Kulturstyrelsen 2013.
- Sestoft, Jørgen og Christiansen, Jørgen Hegner, *Guide til dansk arkitektur I 1000-1966*, Arkitektens Forlag.
- Aakjær, Svend, Lebech, Mogens og Norn, Otto (red.), *København før og nu, Bind V*, Alfred G. Hassings Forlag, København 1950.
- www.tredjenatur.dk